

MIECZYŚLAW MAJEWSKI TS

ZAINTERESOWANIE KATECHEZĄ RODZINNĄ I PRÓBY JEJ INTERPRETACJI

Stosunkowo uboga w treść myśl katechetyczna XIX w. wzbogaciła się niewspółmiernie w naszych czasach, poszerzając, różnicując i pogłębiając swoją problematykę. Podczas gdy jeszcze w pierwszej połowie XX w. zasadniczo można było mówić o jednym ukierunkowaniu katechetycznym, to współcześnie wyłaniają się i rozwijają różne tendencje, które ukazując treść ze swego punktu widzenia, przyczyniają się do wydobywania nowych wartości katechetycznych. I tak wystarczy wymienić zasadnicze kierunki katechetyczne (dydaktyczny, pedagogiczny, kerygmaticzny i antropologiczny)¹, podstawowe działy katechetyki (fundamentalna, materialna, formalna i szczegółowa)², różne struktury i formy katechez (lekcyjna, biblijno-liturgiczna, interpretacyjna)³, by się przekonać o pluralizmie katechetycznym. Pluralizm ten jest faktem i zarazem postulatem, przez co stwierdza się i proponuje katechezę zróżnicowaną.

Coraz częściej we współczesnej refleksji katechetycznej pojawia się problem integracji wiary z życiem. W celu rozwiązania tego problemu katechetyka bliżej zainteresowała się środowiskiem, w którym żyje i z którym tak ściśle wiąże się współczesny człowiek. Z jednej strony można się spotkać z ostrzeżeniem, by nie zacieśniać katechez do jednego środowiska, ale świadomie otwierać się na ich wielość, z drugiej zaś daje się zauważyć poszukiwanie środowiska idealnego, które by maksymalnie sprzyjało efektywności pracy katechetycznej⁴. W związku z badaniem środowiska katechetycznego skoncentrowano uwagę na rodzinie, ukazując jej godność i rolę społeczną, perspektywy i kryzys, zadania i niebezpieczeństwa⁵. Katecheza zapodmiotowana w rodzinie i zarazem pełniąca wo-

¹ M. Majewski. *Współczesne kierunki katechetyczne*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 18:1971 z. 3 s. 181-196.

² F. Blachnicki. *Katechetyka fundamentalna*. „Collectanea Theologica” 39:1969 z. 3 s. 76 nn.

³ Zob. *Directorium Catechisticum Generale*. Roma 1971.

⁴ E. Alberich. *Orientamenti attuali della catechesi*. Torino 1971.

⁵ Zob. G. Duperray. *Les familles, l'église et la foi*. Paris 1973.

bec niej funkcję służebną, w pewnych okresach historycznych uważana za ideał, została przez Sobór Watykański II zaakcentowana jako podstawowa w świecie zlaicyzowanym i społeczności pluralistycznej⁶. Wskazania Soboru należałoby realizować w pełni, a wówczas staje się wobec zadań pogłębienia teorii i zdynamizowania praktyki katechezy rodzinnej. Podejmując taki problem trzeba zbadać koleje katechezy rodzinnej, ukazać jej posłannictwo i specyfikę oddziaływania religijnego oraz nowe formy jego realizacji.

I. KOLEJE KATECHEZY RODZINNEJ

Zapotrzebowanie na katechezę rodzinną było zawsze żywe, w pewnych jednak okresach historycznych pozostawała ona w centrum zainteresowań, w innych natomiast schodziła na plan dalszy, powiązana z całokształtem duszpasterstwa, ale stanowiąc wąski tylko jego wycinek. Dlatego trzeba prześledzić w historii rolę tej katechezy, by następnie znaleźć dla niej miejsce we współczesnym świecie i Kościele.

Starożytność chrześcijańska nie знаła specjalnie wyodrębnionego nauczania religijnego. Spotykano wówczas raczej katechezę, mającą charakter bezpośredniego wychowania religijnego lub wyjaśniania problemów wynikających z życia. Rodzice uczestnicząc w liturgii sprawowanej czy to w domach rodzinnych, czy w kościele — dzięki słowu Bożemu skierowanemu do nich i dzięki łamaniu konsekrowanego chleba — stawali się nowymi ludźmi. Na skutek tego coraz pełniej rozumieli swoje powołanie, wyrażające się w świadectwie wiary, ukazywanej osobowo w codziennym życiu. W każdym miejscu i sytuacji czuli się odpowiedzialnymi za jej rozwój w sobie i za krzewienie jej w swoim środowisku. Jeżeli zgodzimy się z twierdzeniem, że różna jest siła oddziaływania poszczególnych środowisk na rozwój wiary, to u pierwszych chrześcijan w sposób szczególny należy podkreślić odpowiedzialny wpływ osobowy rodziców na wychowanie religijne dzieci⁷.

W późniejszym okresie starożytności chrześcijańskiej podejmowano próby dopuszczania dzieci do udziału we wstępnej części liturgii. Dzieci zapoznawały się wtedy z tajemnicami wiary przepowiadanej przez przewodników wspólnoty. Powszechniejszą jednak i bardziej wiążącą formą katechizacji był katechumenat rodzinny, w którym modlitwa oraz wspólne i pełne zaangażowanie się w wierze nie tylko uczyły młode pokolenie

⁶ Zob. KDK 48; 52; DWCH 3; 7; DWR 5.

⁷ G. Weber. *Religionsunterricht als Verkündigung*. B. m. 1964 s. 30.

o wierze chrześcijańskiej, ale przede wszystkim wprowadzały w jej rzeczywistość, formowały osobowość i kształtowały postawę⁸.

Rodzinne życie religijne pierwszych chrześcijan było skoncentrowane na liturgii, stanowiącej źródło i cel katechizacji. Nie odczuwano więc potrzeby tworzenia katechezy pozarodzinnej, gdyż katecheza rodzinna sama była zdolna przekazać depozyt wiary i uformować osobowość chrześcijańską. Bezpośredni, spontaniczny, okazjonalny wpływ osobowy sprawiał, że w środowisku wiary i miłości wzrastali świadomi i odpowiedzialni świadkowie Chrystusa.

Z rozwojem liczebnym chrześcijaństwa zaczęła się wyłaniać potrzeba doksztalcenia w wierze tych zwłaszcza, którzy przyjmując chrzest nie mieli pogłębionej świadomości chrześcijańskiej. Zadania tego podejmowała się grupa ludzi przygotowanych do pracy katechetycznej w szkołach klasztornych i katedralnych. W średniowieczu rodzina nadal zajmowała się katechizacją, ale jednocześnie kształtowała się nowa jej forma, zależna bezpośrednio od Kościoła. Stopniowo, ze względu na specyficzny klimat religijnoliturgiczny w kościele i oddziaływanie ludzi specjalnie przygotowanych do tego zadania, katecheza kościelna nabierała znaczenia zasadniczego, rodzinna zaś została ograniczona do funkcji przygotowawczej⁹.

W czasach nowożytnych, począwszy od humanizmu poprzez oświecenie i w. XIX, wzrosło społeczne znaczenie szkoły¹⁰. Dotychczasowe szkoły założone przez Kościół nadal spełniały wielką rolę społeczną, zwłaszcza w zakresie wychowania religijnego. Oprócz nich jednak powstawały i rozwijały się szkoły świeckie z nowym programem i z nowymi metodami pedagogiczno-dydaktycznymi. Wtedy to dały się zauważyć dwa kierunki kształcenia: kościelny, akcentujący treści objawione, i świecki, uwzględniający w pewnej mierze treści religijne, głównie jednak podkreślający treści naturalne i kulturowe. Początkowe zastrzeżenia do nowej szkoły i metod jej nauczania stopniowo zanikły, a zrodziło się zaufanie całego społeczeństwa do nowego systemu kształcenia. W ten sposób szkoła zyskała autorytet i stała się pierwszorzędnym czynnikiem wychowania i nauczania młodego pokolenia. Wpływowi jej uległa również katechizacja, która zaczynając od modyfikacji sposobów przekazywania treści, następnie poprzez bliższy związek ze środowiskiem, w końcu całkowicie przeszła na teren szkoły¹¹.

Katecheza włączona w system kształcenia szkolnego stała się lekcją, podczas której przede wszystkim przekazywano wiadomości religijne. Ka-

⁸ J. Daniéλου. *La catechesi nei primi secoli*. Torino 1969 s. 34.

⁹ Weber, jw. s. 30 nn.

¹⁰ S. Kot. *Historia wychowania*. T. 2. Lwów 1934 s. 38 nn.

¹¹ Weber, jw. s. 37-44.

techizacja nie różniła się więc w zasadzie od nauczania innych przedmiotów. Struktura i metoda zarówno lekcji, jak i katechezy były takie same, dlatego też nie mówiło się już o katechezie, ale o lekcji religii, która różniła się od innych lekcji jedynie treścią¹².

Tak ustawione nauczanie religijne miało charakter wybitnie teoretyczny, zmierzało do przekazywania wiedzy o wierze, rozwoju świadomości religijnej i kształtowało mentalność chrześcijańską, nie było jednak w stanie ukształtować postawy wiary. Początkowo podejmowano próby utrzymania katechezy przy kościele, wskazywano na niebezpieczeństwo katechezy ograniczonej do lekcji w szkole, ale stopniowo uznano jej miejsce w systemie szkolnym za najbardziej sprzyjające dla rozwoju wiary.

Rodzina oddając dzieci szkole i ufając jej naukowym metodom pedagogiczno-dydaktycznym dyspensowała się od pracy wychowawczej. W tej sytuacji traciła swoje znaczenie również katecheza rodzinna, zmieniając się jedynie na prywatny, przygodny i uzupełniający wpływ rodzicielski. Funkcja rodziców sprowadziła się do wysyłania dziecka do szkoły, udzielenia pomocy i sprawdzenia zadania domowego. Uczyło się więc ono w szkole, a dom rodzinny zajmował się najczęściej ogólnie postępowaniem moralnym i karnością dziecka, próbując likwidować jego wady.

Po pierwszym zafascynowaniu nauczaniem religijnym w szkole zaczęto dostrzegać braki takiego stanu rzeczy. Krytyka starej szkoły dokonująca się w pierwszej połowie XX w., psychologiczne badania osobowości dziecka i socjologiczne środowiska wychowawczego doprowadziły do wniosku, że wychowanie w ogóle, a w nim także wychowanie religijne, nie może sprowadzać się do nauczania szkolnego. Szkoła — oddzielona od społeczeństwa — jest bezsilna w swoim oddziaływaniu, natomiast dopiero zjednoczony wpływ wielu środowisk może efektywnie pomóc w rozwoju pełnej osobowości dziecka¹³.

W zakresie wychowania religijnego katecheza szkolna okazała się zupełnie niewystarczająca. Ruch pastoralny¹⁴, katechetyczny¹⁵ i liturgiczny¹⁶ w okresie międzywojennym przyczynił się do wypracowania naukowych podstaw — każdy w zakresie swojej dziedziny — i jednocześnie do powiązania katechezy z duszpasterstwem Kościoła. Zauważono, że szkoła może o Bogu, Kościele, sakramentach i życiu chrześcijańskim jedynie uczyć — zjednoczenie zaś z Bogiem, przemiana osobowości, skierowanie

¹² Tamże s. 40.

¹³ Por. S. Krawcewicz. *Nauczyciel i środowisko*. Warszawa 1968.

¹⁴ F. Arnold. *Die Geschichte der Pastoraltheologie*. W: *Handbuch der Pastoraltheologie*. Bd. 1. Freiburg 1970 s. 42-90.

¹⁵ F. Blachnicki. *Katechetyka wczoraj i dziś*. „Katecheta” 13:1969 nr 6 s. 242 nn.

¹⁶ S. Czerwik. *Wprowadzenie do „Konstytucji o liturgii świętej”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*. Poznań 1968 s. 27.

jej do Boga i bliźniego dokonuje się przede wszystkim w Kościele, a zwłaszcza w czasie liturgii skoncentrowanej na Eucharystii. Stąd też obok szkolnego wzrasta znaczenie środowiska kościelno-parafialnego, ożywiającego katechezę. Podczas gdy szkoła przekazywała doktrynę chrześcijańską ukazując jej znaczenie dla świata, człowieka i Kościoła, katecheza parafialna dokonywała inicjacji chrześcijańskiej, starając się zakorzenić katechizowanego w życie osobowe i wspólnotowe Kościoła.

Proponowany ideał integracji katechezy szkolnej i parafialnej był rzeczywiście realizowany w niektórych środowiskach, ale tylko pod pewnym względem. Na przykład w jednych krajach katecheza rozwijając się zasadniczo w szkole próbowała jednocześnie w pewnym zakresie realizować założenia katechezy parafialnej¹⁷; w innych natomiast przeszła ona na teren parafii, została ściśle powiązana z duszpasterstwem i liturgią, nie rezygnując jednak z wykonywania niektórych zadań katechezy szkolnej¹⁸.

Taki stan katechezy szkolno-parafialnej albo wyłącznie szkolnej i parafialnej przetrwał do naszych czasów. Pomimo nawoływań, by katechezę zamknąć albo w szkole, albo w parafii, intuicja i roztropność rodzicielska domagały się koniecznego powiązania katechezy z rodziną. Ze względu jednak na poszerzanie się wpływu szkoły i parafii zawężał się zakres możliwości katechizacji w rodzinie. Podczas gdy szkoła i parafia ukształtowały się jako środowiska wychowania religijnego, a ich formy oddziaływania nabrały mocy oficjalnej i były zdolne posługiwać się wieloma technikami wychowawczymi, dom rodzinny jedynie w ukryciu, prywatnie, przez bezpośrednie oddziaływanie osobowe pełnił swą funkcję katechetyczną¹⁹. Rodzice przeciążeni pracą, odczuwając braki swego wykształcenia religijnego, uważając katechetów za specjalistów, dość chętnie i bez zastrzeżeń oddawali dzieci w ręce szkoły i Kościoła. Przy tym wszystkim jednak czuli się odpowiedzialni za katechezę praktyczną, dzięki której dziecko mogło się ćwiczyć w cnocie²⁰.

Zepchnięta nieco przez pewien czas na margines życia społecznego, katecheza rodzinna współcześnie nie tylko zyskała utracone miejsce, jako jedna z wielu form katechizacji, ale postawiona została na pierwszym miejscu w hierarchii wartości. Takie stanowisko zajmuje Sobór Watykański II: „Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego uznani za pierwszych i głównych wychowawców” (DWCH 3). Perspektywistycznie patrząc na

¹⁷ *Scuola e religione*. Torino 1971 s. 191-270.

¹⁸ Tamże s. 163-190.

¹⁹ W. Diesselhoff. *Katechese und Gemeindemission*. W: *Katechese-Gemeinde*. Wien 1970 s. 213 nn.

²⁰ Por. N. Galli. *Educazione familiare e società*. Brescia 1965 s. 435-440.

katechizację, teoretycy katechetyki uważają katechezę rodzinną za przyszłościową. Dlatego należałoby z kolei popatrzeć na nią od strony założeń, specyfiki i prób realizacji.

II. KATECHETYCZNE POSŁANNICTWO RODZINY W KOŚCIELE

Praktyka katechetyczna rodziców przedstawiona w różnych epokach historycznych wskazuje na to, że rodzina w sposób ciągły wykonywała powierzoną sobie misję ewangelizacji. Rodzina realizowała katechezę nie tylko ze względu na społeczne rezultaty swojej pracy, ale przede wszystkim dlatego, że czuła się do tej misji powołana. Powszechnie mniemano, że z natury życia rodzinnego wypływa powołanie i zobowiązanie do katechizacji. Ukazany wyżej problem katechetyczny w aspekcie historycznym domaga się uzupełnienia przez powiązanie jej z życiem Kościoła współczesnego.

Poszukując określeń Kościoła, można znaleźć następujące: „Kościół jest winnicą Bożą”²¹, „Kościół jest owczarnią Chrystusową”²², „Kościół jest ciałem mistycznym Chrystusa”²³. Określenia te, powstałe w różnych czasach, zawarte są w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele*. Sobór Watykański II włączając je do swojej nauki zaznaczył, że dotychczasowe określenia są nadal aktualne. Analizując pojęcie Kościoła w świetle Pisma św. podał jednak określenie nowe: „Kościół jest przede wszystkim Ludem Bożym”²⁴. Odwoływanie się do pierwiastka życiodajnego roślin, do życia gromadnego zwierząt czy akcentowanie elementu fizycznego w organizmie ludzkim nie oddawało pełnej rzeczywistości Kościoła. Sobór podjął więc próbę ukazania jej w relacjach wspólnotowych człowieka z Bogiem. Jest więc Kościół wspólnotą, w której poszczególne osoby, stale się rozwijając, zarazem wiążą się z Bogiem i między sobą.

Wspólnotę Ludu Bożego tworzą ludzie ochrzczeni, uczestniczący czynnie w liturgii, świadczący o swej wierze życiem chrześcijańskim; także zagubieni w różnych systemach naukowych i formach postępowania, ale szukający Boga; również pozostający z dala od Niego, ale nie odrzucający Jego natchnień i mający dobrą wolę zbliżenia się do Niego²⁵. We wspólnocie Ludu Bożego znajdują się starsi i młodsi, wykształceni i prości, wątpiący i ustabilizowani w swoich przekonaniach.

²¹ KK 6.

²² KK 6.

²³ KK 7.

²⁴ KK 9-17.

²⁵ J. Kudasiewicz. *Lud Boży*. „Ateneum Kapłańskie” 1965 nr 340-341 s. 276-289.

Lud Boży prowadzony przez Boga poprzez historię aż do czasów obecnych, by pełnię osiągnąć w przyszłości, ma swój początek w rodzinie, powołanej do istnienia przez Boga w sakramencie małżeństwa, skierowanej przez Chrystusa do pełnienia misji zbawczej w Kościele. Dlatego trudno pojąć treść określenia „Lud Boży” bez odwołania się do rodziny, która — jak stwierdza Sobór Watykański II — przyczynia się do jego rozwoju. „Niech więc rodzice uprzytomnią sobie dobrze, jak wielkie znaczenie ma rodzina prawdziwie chrześcijańska dla życia i rozwoju samego Ludu Bożego” (DWCH 3). Wobec tego należy nie tylko szukać właściwego miejsca dla rodziny w Ludzie Bożym, ale również kształtować pojęcie Ludu Bożego na wzór rodziny ²⁶.

Pomiędzy rodziną a Kościołem istnieją ściśle związki. Kościół jest „rodziną dzieci Bożych” (KDK 40, 92), a rodzina chrześcijańska jest Kościołem domowym (KK 11, KDK 48). Dzięki takiej analogii i wzajemnemu powiązaniu rodziny z Kościołem dokonuje się integracja życia i wiary.

Kościół w ciągu wieków stykał się z różnymi systemami społecznymi, ale w rzeczywistości nie wiązał się w pełni z żadnym z nich. Zupełnie inny jest jego stosunek do rodziny, tworzenie której — według nauki Soboru Watykańskiego II — uważa za naczelne zadanie. „W obecnym zaś stanie rzeczy, kiedy nastają nowe warunki życia ludzkości, Kościół, sól ziemi i światłość świata, jeszcze bardziej czuje się powołany do zbawienia i odnowy wszelkiego stworzenia, aby wszystko doznało naprawy w Chrystusie i aby w Nim ludzie tworzyli jedną rodzinę i jeden Lud Boży” (DM 1). Kościół twierdzi, że rodzina jest podstawową komórką jego życia, na nią składa szczególną odpowiedzialność za przyszłość nowego pokolenia, a jednocześnie akcentuje rodzinność w całej swojej strukturze, co wyraża w KDK. „Sam niczego goręcej nie pragnie, jak żeby służąc dobru wszystkich mógł swobodnie się rozwijać pod jakimkolwiek rządem, uznającym fundamentalne prawa osoby i rodziny oraz potrzeby wspólnego dobra” (KDK 4). Z jednej więc strony Kościół wychowuje rodzinę do wypełnienia powołania i realizacji zadań wynikających z polecenia Bożego, a z drugiej — sam się formuje na wzór rodziny i jej postawę przyjmuje za własną. Dynamizm rodzinny, relacje personalne między jej członkami, wspólną odpowiedzialność za jej rozwój bierze za własny ideał. Dlatego też należy mówić zarówno o uczestnictwie Kościoła w życiu rodziny, jak i o zaangażowaniu rodziny w życie i rozwoju Kościoła. „Szczęście [bowiem] osoby i społeczności ludzkiej oraz chrześcijańskiej — stwierdza Sobór Watykański II — wiąże się ściśle z pomyślną sytuacją wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej” (KDK 47).

²⁶ L. Zi m n y. *Tajemnica Kościoła*. Tamże s. 270-276.

Rodzice na podstawie prawa Bożego wchodzą w szczególne relacje interpersonalne, które między innymi przyczyniają się do powstawania nowego życia ludzkiego i jego rozwoju. „Z samej zaś natury swojej — stwierdza KDK — instytucja małżeńska oraz miłość małżeńska nastawione są na rodzinę i na wychowanie potomstwa, co stanowi jej szczytowe uwieńczenie” (KDK 48). Rodzice przyjąwszy w dzieciństwie chrzest, podjęli jednocześnie zobowiązanie, że z momentem wejścia w wiek samodzielności osobiście rozwijać będą nadprzyrodzone wartości wiary i miłości. Udzielając sobie sakramentu małżeństwa, a potem przez rodziców chrzestnych podając swoje dziecko do chrztu, pomagają mu wejść w bramy Kościoła, by w nim poprzez inne sakramenty rozwijać życie Boże i zatopić się w męce i zmartwychwstaniu Chrystusa. Sobór Watykański podkreśla, że rodzice dając życie dziecku i niosąc je do chrztu są zobowiązani do jego rozwoju fizycznego i duchowego²⁷. „Należy zabezpieczyć prawa rodziców do rodzenia potomstwa i wychowania go na łonie rodziny” (KDK 52). „W samym obrzędzie [chrztu] trzeba również uwzględnić rolę i obowiązki rodziców dziecka oraz rodziców chrzestnych” (KL 67).

Dziecko przychodząc na świat ma prawo do opieki, wychowania i nauczania rodzicielskiego, które nie mogą się sprowadzić do pewnych jedynie czynności, lecz mają być nastawione na pełny rozwój osobowy dziecka, przez zaangażowanie go w aktualną rzeczywistość z jednoczesnym otwieraniem nowych perspektyw. „Niewiele — zdaniem Soboru — dadzą ceremonie, chociażby piękne, albo stowarzyszenia, choćby kwitnące, jeżeli nie są nastawione na wychowanie ludzi do osiągnięcia dojrzałości chrześcijańskiej” (DK 6). Tak pojęte wychowanie najdoskonalej realizuje się w rodzinie, odznaczającej się zdolnościami i wrażliwością odczytywania potrzeb dziecka, umiejętnością ich zaspokajania, wzajemnym zaufaniem i solidarnością działania, bezpośrednim wpływem osobowym przy zachowaniu wolności dziecka oraz wspólną odpowiedzialnością²⁸.

Dwie funkcje rodziny: tworzenie wspólnoty i wychowanie osobowości dziecka do pełnego uczestnictwa w życiu sprzyjają zacieśnieniu więzów między rodziną a Kościołem. Kościół wspierając rodzinę w pełnieniu jej podstawowych zadań — urzeczywistnia sam siebie. Wykonywanie tych funkcji jest jednocześnie realizowaniem katechezy rodzinnej — przez udział w słowie ewangelicznym i życiu sakramentalnym rodziny wiedzie ona do miłości wspólnotowej.

Sobór Watykański II wymienia funkcję profetyczną, kapłańską i pasterską Kościoła. Funkcja profetyczna dotyczy posługi słowa Bożego, jego

²⁷ Zob. Th. Filthaut. *Svolte conciliari di una catechesi aggiornata*. Torino 1969.

²⁸ Duperray, jw. s. 91 nn.

przepowiadania ewangelicznego i katechetycznego, zmierzającego do wprowadzenia w przeżycia liturgiczne. Dzięki pełnieniu funkcji kapłańskiej, łaska udzielana w sakramentach, zwłaszcza pokuty i Eucharystii, tworzy nowych ludzi, zdolnych przemieniać świat i prowadzić społeczność ludzką do całkowitego zjednoczenia osobowego. Funkcję pasterską Kościół pełni w podejmowanym programie wychowawczym, którego realizacja kształtuje postawę rozwijaną przez słowo i sakrament. Celem funkcji profetycznej jest więc oświecenie człowieka, kapłańskiej — jego przemiana, pasterskiej — właściwe ukierunkowanie i ustabilizowanie postawy chrześcijanina ²⁹.

Te trzy funkcje pełni cały Kościół jako Lud Boży, a w nim szczególne zadania przypadają rodzinie. Posługa słowa Bożego dokonuje się w rodzinie, gdy rodzice uczestnicząc w liturgii przekazują dzieciom słowo skierowane do nich w Kościele, gdy rozmawiając na tematy religijne wysłuchują ich wątpliwości i wraz z nimi rozwiązują trudności religijne, gdy posyłając dzieci na katechizację interesują się ich zaangażowaniem w katechezie, wynikami wiedzy religijnej i kształtowaniem postawy religijno-moralnej. Funkcję kapłańską rodzina wypełnia ukazując w kapłaństwie sakramentalnym zbawcze oddziaływanie Chrystusa, dobrze przygotowując dzieci do sakramentu pokuty i Eucharystii, bierzmowania i małżeństwa, uczestnicząc świadomie i czynnie w liturgii, pielęgnując modlitwę wspólnotową i tworząc klimat pobożności. Na mocy funkcji pasterskiej rodzina włącza się w całokształt życia parafialnego, podejmuje dobrowolne zobowiązania duszpastersko-charytatywne, rozwija w sobie ducha ofiary oraz realizuje zadania apostolatu świeckich.

Katecheza rodzinna wypływa bezpośrednio z funkcji profetycznej, ale nie można jej realizować w całości bez równoczesnego pełnienia funkcji kapłańskiej i pasterskiej. Słowo bowiem wzbudza wiarę, która wyzwala miłość ożywianą w sakramencie, a ta znajduje swój wyraz w postawie kształtowanej przez duszpasterstwo.

Reasumując należy stwierdzić, że katecheza rodzinna rozwija się dzięki rodzinie i Kościołowi. Jest ona zdolna kształtować wiarę dlatego, że bazuje na życiu rodzinnym i partycypuje w życiu Kościoła. Pełniąc misję ewangeliczną zleconą przez Kościół, szuka dla niej wzorów w życiu rodzinnym.

III. KATECHEZA WE WSPÓŁCZESNEJ RODZINIE

Podobnie jak w całym społeczeństwie, tak również we współczesnej rodzinie dokonały się głębokie przemiany. Mówi się dość powszechnie w

²⁹ L. Baracco. *Temi di pastorale della famiglia*. Torino 1973 s. 165-173.

naszych czasach o nowym społeczeństwie, a podobnie trzeba też mówić o nowej rodzinie. Jeżeli faktycznie mamy do czynienia z nową rodziną, to powstaje pytanie, czy katecheza rodzinna wypracowana w ciągu wieków jest wystarczająca w czasach obecnych. Należałoby więc z kolei zastanowić się nad sytuacją katechetyczną w rodzinie współczesnej, by następnie zaproponować właściwą dla niej katechezę.

Według badań Francuskiego Instytutu Opinii Publicznej wśród osób w wieku 18-30 lat 64% młodych katolików stanowią ludzie pochodzący z katolickich środowisk rodzinnych. Wśród niepraktykujących 40% pochodziło z rodzin, w których tylko matka realizowała na co dzień ideały ewangeliczne. Natomiast 67% młodych ateistów pochodziło z rodzin, w których rodzice byli albo niewierzącymi, albo niepraktykującymi³⁰. Wobec tego wniosek o znacznym wpływie wychowawczym rodziny na życie religijne dzieci, a zarazem o konieczności udziału rodziny w rozwoju życia wiary dziecka — sam się nasuwa.

Współcześnie docenia się rolę kształcenia i wychowania, dzięki którym dokonuje się rozwój intelektualny, formacja osobowości, zdobywanie potrzebnych sprawności i przygotowanie do zawodu. Chociaż rodzice pomagają dzieciom w nauce, to jednak całą odpowiedzialność za wyniki kształcenia składają na nauczycieli, jako specjalistów wychowania i nauczania. Doceniając rolę kształcenia w ogóle większość rodziców przyznaje także wielkie znaczenie katechizacji pojmowanej jako kształcenie religijne, potrzebne do wyrobienia chrześcijańskiej mentalności, zdobycia światopoglądu oraz harmonijnego rozwoju osobowości i wyrobienia zdolności wyboru. Nie do rzadkości należą przypadki, że rodzice deklarujący się jako ateści posyłają dzieci na katechezę. Ale też można spotkać rodziców, którzy nie dostrzegając bezpośrednich i widocznych rezultatów, pozostają obojętni dla sprawy katechizacji, zapominają o odpowiedzialności za wychowanie religijne swoich dzieci. Tymczasem — jak naucza Sobór Watykański II — jest to zasadnicze zadanie rodziny: „Rodzicom zaś Kościół przypomina poważną, ciężącą na nich powinność wydawania wszelkich zarządzeń, a nawet domagania się, aby dzieci ich mogły korzystać z owych pomocy i aby czyniły postępy w formacji chrześcijańskiej harmonijnie z formacją świecką”³¹.

Rodzina współczesna w swojej strukturze dość daleko odbiega od rodziny tradycyjnej. Cechują ją: względny dobrobyt materialny, zaangażowanie kulturowe, zamknięcie się w sobie, więzy oparte na relacjach personalnych, mała ilość dzieci, demokratyzacja uprawnień, maksymalna opieka nad dzieckiem, zwalnianie dziecka z obowiązków, jakie z wiekiem

³⁰ *La nouvelle vague croit-elle en Dieu?* W: *Informations Catholiques Internationales* 1958 s. 11-20.

³¹ DWCH 7.

winno podejmować³². Zdaje się, że ogromne zainteresowanie rodziców własnym dzieckiem i troska o jego idealne wychowanie sprzyja również docenianiu katechezy rodzinnej. Ta jednak powinna włączyć się w całość kształtowania wychowania zmierzającego do pełnego rozwoju osobowości, rozwijając pełne życie w atmosferze chrześcijańskiej, a nie pozostawać tylko formą kształtowania pobożności.

Spójność rodziny tradycyjnej zależała przede wszystkim od czynników materialnych, obecnie natomiast przy zakładaniu rodziny na pierwszym miejscu stawiane są czynniki osobowe, jako najbardziej gwarantujące jej trwałość. Pomimo to rodzina współczesna przeżywa trudności, a nawet kryzys, wyrażający się w licznych rozwodach, w braku jedności, w upadku autorytetu rodziców i w rozbijaniu wspólnoty³³. Wpływy społeczno-kulturowe odgrywają pewną rolę w integracji współczesnej rodziny, ale są one krótkotrwałe, gdyż działają raczej od zewnątrz. W tej sytuacji bardziej niż w innych czasach odczuwa się potrzebę czynnika religijnego. Stąd też katecheza rodzinna, realizowana w rodzinie, będzie z jednej strony czynnikiem wychowania religijnego dzieci, a z drugiej formą samowychowania rodziców.

Naszkicowane w poprzednim paragrafie relacje pomiędzy Kościołem a rodziną wysuwają postulat współpracy pomiędzy tymi dwoma podmiotami katechizacji. Konkretna współpraca rodziców z katechetą jeszcze bardziej umocni więź rodziny z Kościołem, zwielokrotni możliwości oddziaływania wychowawczego, wyrobi w dzieciach przekonanie o ważności katechizacji prowadzonej w wielu środowiskach i w sposób właściwy dopełni cały proces wychowawczy. Ze względu więc na znaczenie katechezy tak dla Kościoła, jak dla rodziny, rodzi się obopólna odpowiedzialność za jej wyniki, wyrażająca się we wzajemnej współpracy³⁴.

W czasach dzisiejszych ogromnie podniosły się kwalifikacje zawodowe. Gdy uważnie śledzi się pracę pedagogiczną, dochodzi się do wniosku, że wychowawca o tyle skutecznie oddziałuje, o ile sam się ustawicznie dokształca i wychowuje³⁵. Jeżeli katechizację uzna się za specjalistyczną formę wychowania w ogóle, a religijnego w szczególności, to narzuca się wniosek, że założenia katechezy rodzinnej domagają się katechezy rodziców, którzy przekazując wartości religijne dzieciom muszą sami je osiąść w stopniu wyższym i doskonalszym. Kościół zatem proponując katechizację rodzinie, zobowiązany jest najpierw wypracować formy ka-

³² J. Turowski. *Rodzina w środowisku wielkomiejskim*. „Zeszyty Naukowe KUL” 14:1971 nr 1 s. 25-37.

³³ KDK 47.

³⁴ G. Gatti. *Famiglia e catechesi*. „Catechesi” 41:1972 nr 14 s. 1-9.

³⁵ Zob. H. Kowalewska, L. Poremski. *Nauczyciele o etyce swojego zawodu*. Warszawa 1971.

techizacji rodziców, którzy dopiero w oparciu o pogłębione wykształcenie religijne będą w stanie realizować szczególne zadania katechizacyjnych dzieci.

Katecheza w rodzinie włączona w całość katechezy kościelnej i w cały proces pedagogiczno-dydaktyczny, będąc w pewnej mierze jego przygotowaniem i uzupełnieniem, właściwie i zasadniczo jest fundamentem oraz pogłębieniem katechezy szkolnej i kościelnej. I byłoby nieporozumieniem sprowadzenie jej tylko do przygotowania pierwszokomunijnego, do nauczania formuł modlitewnych i do wspólnego uczestnictwa we mszy·św. Łączy ona bowiem w sobie różne dziedziny życia, z nich wyrasta i równocześnie się w nich wyraża.

Dom rodzinny różni się całkowicie od szkoły czy zakładu pracy; mieszkania domowe nie dadzą się porównać ani z kościołem, ani z salą konferencyjną. Dom rodzinny to miejsce poczęcia i narodzin, posiłku i odpoczynku, rozrywki i pracy, twórczości i modlitwy, choroby i śmierci. Wszystkie pomieszczenia i rzeczy służą całej wspólnoty, która uważa je za swoją własność i czuje się odpowiedzialna za ich stan. Tworzący rodzinę uczestniczą w pełni w jej dobrach i wartościach, a zarazem podejmują wysiłek w celu ich zwielokrotnienia. Życie rodzinne, mimo swego zróżnicowania, charakteryzuje się nie spotykaną gdzie indziej jednością. Wszyscy razem siadają do posiłku, rozmawiają z sobą, dbają o porządek, spieszą do pracy, wymieniają osobiste wartości, cieszą się radością innych i smucą z ich niepowodzeń ³⁶.

Katecheza rodzinna traciłaby na wartości, gdyby zamiast wypływać z życia rodzinnego i wzbogacać jego treść, podważała je i przeciwstawiała się jemu. Jej ideałem jest wiązanie Ewangelii z życiem, życia dziecka z życiem Chrystusa. Metoda katechezy i postawa katechety wówczas osiągną zamierzone rezultaty, gdy zawierać będą w sobie cechy rodzinności. Stosując różne konkretne formy może ona wychodzić z życia rodzinnego i zmierzać do Chrystusa albo też rozpoczynać przekazywanie treści ewangelicznych i kierować się do domu rodzinnego ³⁷.

Całe środowisko rodzinne — przedmioty, osoby, ich kultura — wpływają pozytywnie na rozwój osobowości dziecka. Wpływ tego środowiska na dziecko jest intensywniejszy dlatego, że jest ono jego środowiskiem własnym, a jego zależność od tego środowiska bardziej wielostronna niż od innych. Doceniając oddziaływanie na dziecko wielu czynników, trzeba stwierdzić, że wpływ osób, a zwłaszcza rodziców, jest szczególny. Dziecko uświadamiając sobie całkowitą zależność od nich w pełni ulega ich oddziaływaniu. Ponieważ relacje społeczne dziecka mają charakter emocjo-

³⁶ B. Dreher. *Katechese-Gemeinde*. Wien 1970 s. 102.

³⁷ V. Gambino. *Catechesi in famiglia*. „Catechesi” 37:1968 nr 3 s. 7-11.

nalny, a współzycie rodzinne jest takich relacji pełne, wzajemne oddziaływanie osób w rodzinie jest bardzo dynamiczne³⁸.

Życie rodzinne z właściwymi sobie zjawiskami i cechami stawia katechezie rodzinnej postulaty. Treścią jej ma być życie rodzinne w jego zróżnicowanych sytuacjach, w kontekście kulturalno-społecznym i religijno-ewangelicznym. Realizować ją mają z pełną świadomością chrześcijańską i odpowiedzialnością wszyscy członkowie rodziny, wykonując to, co im podsuwa zwykły porządek dnia. Ma ona być katechezą normalnego życia chrześcijańskiego, ma ona wyrastać z wzajemnych relacji społecznych i wpływu osobowego i z wymiany wartości chrześcijańskich. Szczególną jednak rolę w niej ma do spełnienia miłość, ona bowiem wszystkich jednoczy, przez nią odczuwa się Boga i Jego wezwanie do odpowiedzialnej służby w świecie. Katecheza ta, zmierzająca do wyrobienia postawy zaufania do Boga, do nawiązania z Nim dialogu, dopiero wtedy osiągnie zamierzone cele, gdy poszczególni członkowie rodziny wzajemnie sobie zaufają i w codziennym życiu między sobą nawiążą dialog.

Ze względu na szczególną w rodzinie pozycję rodziców — na nich spoczywa szczególny obowiązek dawania świadectwa wiary, ono też jest zasadniczą formą katechezy rodzinnej. Matka w tej katechezie swoim postępowaniem chrześcijańskim kształtuje zmysł religijny, ojciec zaś formuje właściwą postawę.

Z krótkich rozważań na temat katechezy w rodzinie współczesnej wynika, że dokonały się w niej głębokie przemiany, że relacje między nią a Kościołem są ustawicznie bardzo żywe. Chociaż stosunek do katechezy jest zróżnicowany, istnieje ogromne zapotrzebowanie na katechezę rodzinną i otwierają się przed nią szerokie perspektywy. Specyfika życia rodzinnego, z którym katecheza się solidaryzuje, narzuca jej strukturę i kierunek. Katecheza rodzinna zajmuje się bezpośrednio problemami, jakie nasuwa życie, wyraża się w świadectwie wiary zmierzającej do ugruntowania miłości. Bezpośrednie wzajemne relacje osób i klimat emocjonalny wskazują jako jedynie właściwą metodę wpływu personalnego.

IV. PRÓBY REALIZACJI KATECHEZY RODZINNEJ

Katecheza rodzinna staje się poważnym problemem dla współczesnej katechetyki. Niezależnie od kierunku, jaki reprezentują poszczególni teoretycy, w różnych środowiskach ukazują się prace wskazujące na jej doniosłość i omawiające jej podstawy. Chociaż obecnie założenia jej znane są w całym świecie katechetycznym, to jednak tylko niektóre środowiska, np. francuskie, niemieckie i włoskie, analizują ją głębiej i podają treści

³⁸ Cz. Czapów. *Rodzina a wychowanie*. Warszawa 1968 s. 217-226.

bardziej szczegółowe. W naszej literaturze katechetycznej znane są do tej pory prace zaledwie szkicujące jej obraz. Niezależnie jednak od tego, jak dalece została rozbudowana teoria, zarówno w naszym środowisku, jak i innych podejmowane są próby realizowania katechezy rodzinnej.

Rozwijając się z różnym nasileniem w ciągu wieków katecheza rodzinna wypracowała wiele form, które mają zastosowanie również i w duszpasterstwie współczesnym. Należą do nich: rekolekcje stanowe, pogadanki okresowe wykłady religijne dla rodziców, spotkania katechetów z rodzicami, systematyczne czytanie Pisma św. w domu rodzinnym, głośne czytanie literatury religijnej i wspólna modlitwa. Katecheza polegająca na czytaniu i komentowaniu Pisma św. najczęściej kończy się pewnymi wskazaniemiami praktycznymi rodziców. Te formy jednak, chociaż przydatne, nie są wystarczające, a dzisiejsza katecheza rodzinna może poszczycić się dorobkiem o wiele bogatszym³⁹.

G. Bauciero, przedstawiając ogólnie praktykę katechezy rodzinnej, wskazuje na pewne ważne postulaty. W katechezie tej — stwierdza on — trzeba dzieciom ukazywać wiele zdarzeń (są one bowiem bardzo na nie wrażliwe) i dopiero poprzez te zdarzenia przybliżyć im Boga. Zdarzenia te stwarzają jednocześnie sprzyjające okoliczności, by w oparciu o konkretne fakty z życia wyrabiać w dzieciach właściwą wobec nich postawę. W ocenie zdarzeń nie można pomijać zasadniczej, kryjącej się w nich treści, ale jest rzeczą konieczną interpretować je w świetle Ewangelii. Wartości ukazane w zdarzeniach stawiają dziecko wobec wielkości Boga, wyrabiają w nim postawę pokory i skłaniają do modlitwy⁴⁰.

Z krótkiego opisu podanego z kolei przez A. Paradella można poznać próby wprowadzenia katechezy rodzinnej w środowisko parafialne. Zmierza ona do obudzenia zmysłu religijnego i prowadzi do spotkania z Chrystusem. Wtedy stopniowo wyłaniają się inne prawdy, np. to, że Jezus prowadzi nas do spotkania z Ojcem, że daje nam pełne życie, że wreszcie nasze życie powinno być odpowiedzią na wołanie Jezusa⁴¹.

Dość duże znaczenie w katechezie rodzinnej posiada ostatnio celebrowanie liturgiczne. Mianowicie w stosownej porze dnia cała rodzina zbiera się przy stole, na którym zapala się świecę, stawia krzyż i kładzie Pismo św. Celebrowanie rozpoczyna ojciec czytaniem wybranego urywku Pisma

³⁹ *Catechismo e famiglia*. Torino 1968 s. 49 nn.

⁴⁰ G. Bauciero. *Pagine per l'educazione religiosa familiare*. „Catechesi” 36:1967 nr 1 s. 8-11.

⁴¹ A. Pradella. *Una esperienza di catechesi familiare*. Tamże 41:1972 nr 1 s. 1-4.

św. Podczas kilkuminutowego osobistego rozważania poszczególni członkowie rodziny dzielą się osobistymi przeżyciami ze spotkania z Chrystusem obecnym w słowie Bożym. Celebracja kończy się wspólną modlitwą, której przewodniczy matka rodziny.

Pewną formą katechezy rodzinnej mogą być zarówno radosne, jak i poważne, a nawet smutne, żałobne uroczystości rodzinne. Należą do nich: imieniny rodziców i dzieci, rocznice pierwszej komunii św., ślubu, a także śmierci kogoś bliskiego. Osoba, której dotyczy uroczystość, proponuje i uzgadnia z rodzicami program dnia, w którym znajdzie się czas na uczestnictwo we mszy św. i przyjęcie komunii św., na składanie życzeń i podarków, wspólny posiłek i zabawę z dalszą rodziną. Uroczystość stworzyć może wiele okazji do wspomnień religijnych, a następnie refleksji co do rozwoju i pogłębienia życia chrześcijańskiego. Nastrój radosny, pełen życzliwości, zbliży wszystkich do Boga znajdującego się we wspólnocie rodzinnej.

*

Powyższe rozważania na temat katechezy rodzinnej objęły problem jej rozwoju historycznego, posłannictwa w Kościele, specyfiki strukturalnej i prób realizacji. Katecheza ta w pierwszych wiekach chrześcijaństwa wypełniała całość katechizacji, w późniejszych stała się albo jedną z wielu form, albo była tylko uzupełnieniem katechezy kościelnej, by następnie zdobyć znów swoje miejsce między katechezą szkolną a parafialną. Posłannictwo katechetyczne rodziny wypływa z sakramentu chrztu i małżeństwa, które są źródłem prawa, ale i odpowiedzialności za rozwój religijny człowieka. Pomimo że katecheza rodzinna jest w dużej mierze podobna do katechezy ogólnej, to jednak posiada ona cechy specyficzne, wśród których można wymienić spontaniczność, okazyjność, ścisły związek z życiem, bezpośredni wpływ osobowy, świadectwo wiary i oddziaływanie miłości.

DAS INTERESSE FÜR DIE FAMILIENKATECHESE UND DIE VERSUCHE IHRER INTERPRETATION

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im vorliegenden Artikel wurde darauf hingewiesen, dass man durch die ganze christliche Geschichte für die Familienkatechese Interesse hatte. Besonders jedoch forscht man gegenwärtig seine jetzige Entwicklung. Das Problem des Verständnisses der Familienkatechese auffassend, befasste sich der Autor mit der Familienmission in der Kirche, wies auf das Spezifikum der Familienkatechese hin und stellte manche Proben ihrer Realisation dar.

In der ersten Jahrhunderten des Christentums füllte die Katechese die Ganzheit der Katechisation aus. In späteren Jahrhunderten wurde sie entweder eine Art der vielen Formen oder sie war nur Vervollständigung der kirchlichen Katechese, um später ihren Platz zwischen der Schul- und Pfarreikatechese zu erreichen. Die katechetische Mission der Familie strömt aus dem Sakrament der Taufe und der Ehe aus, das nicht nur Quelle des Rechtes, sondern auch Verantwortung für die Religionsentwicklung des Menschen ist. Obwohl die Familienkatechese in einem grossen Mass mit allgemeiner Katechese ähnlich ist, besitzt sie doch spezifische Kennzeichen, darunter man: Spontanität, Veranlassung, engen Zusammenhang mit dem Leben, unmittelbaren Einfluss der Person, das Glaubenszeugnis und Einwirkung der Liebe nennen kann.